

Andrzej F. Dziuba

"The Spanish Civil War, the Soviet Union, and Communism", Stanley G. Payne, New Haven-London 2004 :
[recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 44/1, 249-251

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanley G. Payne, *The Spanish Civil War, the Soviet Union, and Communism*, Yale University Press, New Haven and London 2004, ss. XIV + 400.

Europa XX wieku targana była wielorakimi konfliktami i wojnami wewnętrznymi, także po II wojnie światowej, choćby Balkany. Zresztą głębsza przeszłość to całkowicie potwierdzała, np. Wiosna Ludów. Oczywiście, były także i inne ofiary oraz cierpienia powodowane różnymi konfliktami, mówiąc eufemistycznie, np. transformacji społeczno-politycznych, np. Portugalia, Polska. Oczywiście, tych dwóch przykładów absolutnie nie można zestawiać ze sobą, gdyż chodzi tu o zupełnie inne jakości społeczno-polityczne. Te ostatnie są o tyle bardziej dramatyczne, gdyż dotyczą walki zbrojnej czy politycznej ludzi tego samego narodu, czasem nawet tej samej miejscowości czy rodziny.

Wydaje się jednak, że szczególnym znakiem zbrojnego konfliktu europejskiego była wojna domowa w Hiszpanii. Obecnie przy ciągle odkrywanych, a raczej szerzej udostępnianych nowych źródłach odsłaniają się jej kolejne kulisy. Wydaje się, iż dzięki temu jest ona ciągle coraz bardziej kompleksowo poznawana. Można przypuszczać jednak, że długo nie będzie tu powiedziane ostatnie zdanie.

Autorem kolejnej pracy w tym zakresie jest profesor historii na University of Wisconsin – Madison. Jest on autorem wielu prac, a w tym czternastu książek, m.in. *The Spanish Revolution*.

Całość książki otwiera dedykacja *To the memory of Burnett Bolloten (1909-1987)* (s. V). Z kolei zamieszczono schematyczny spis treści (s. VII-VIII), wstęp (s. IX-X) i stosunkowo obszerny wykaz skrótów (s. XI-XIV).

Natomiast całość treściowa składa się z jedenastu rozdziałów opatrzonych odpowiednimi tytułami. „Sowiecka polityka i Komintern we wczesnych latach, 1917-1925” to tytuł pierwszego rozdziału (s. 1-7). W kolejnym ukazano temat: „Komunizm i rewolucja w Hiszpanii, 1917-1931” (s. 8-21). Idąc dalej chronologicznie przeanalizowano zagadnienie: „Komunizm i Druga Republika, 1931-1934” (s. 22-37). „Od rewolucyjnego powstania ku ludowemu frontowi” to temat czwartego rozdziału (s. 38-82). Wydaje się, że rozdziały te stanowią specyficzne, a zarazem i dobre wprowadzenie oraz naukowe nakreślenie tła dla dalszych badań oraz analiz licznych nowych źródeł (chodzi tutaj raczej o ich publiczną dostępność).

Zatem kolejny rozdział opatrzony został tytułem: „Komunizm i implozja Republiki, luty-lipiec 1936” (s. 83-108). „Komunizm i hiszpańska rewolucja, lipiec-sierpień 1936” to tytuł szóstego rozdziału prezentowanego studium (s. 109-123). Kolejny blok nosi tytuł: „Sowiecka decyzja o interwencji zbrojnej, lipiec-październik 1936” (s. 124-152). Wreszcie ukazano także już dość syntetyczną kwestię, opatrując ją odpowiednim tytułem: „Sowiecki udział wojskowy, 1936-1939” (s. 153-173).

„Polityczne zmagania pod rządem Largo Caballero, październik 1936 – maj 1937” ukazano w dziewiątym rozdziale (s. 174-220). Z kolei ukazano „Rząd Negri, 1937-1938” i tak brzmi tytuł kolejnego rozdziału (s. 221-269). „Klęska, 1938-1939” to tytuł ostatniego rozdziału zasadniczego studium (s. 270-289). Konkluzje także potraktowano jako kolejny, tj. dwunasty rozdział (s. 290-317).

W końcowych partiach dodano jeszcze obszernie przypisy (s. 319-377) oraz indeks osobowo-rzeczowy (s. 379-400).

Nie ulega wątpliwości, że udział Rosji bolszewickiej, a jeszcze szerzej komunizmu w wojnie domowej w Hiszpanii pozostaje ciągle jedną z ciemniejszych i bardziej kontrowersyjnych kwestii dwudziestowiecznej historii Europy. Autor prezentowanej książki staje po raz kolejny jako wybitny i odpowiedzialny znawca tej problematyki, choć nie można jednocześnie stwierdzić, iż w tej materii powiedziano już ostatnie zdanie. Wydaje się, że zwyczajna roztropność badawcza wskazuje na taką klauzulę, co oczywiście w niczym nie pomniejsza monumentalnego znaczenia tego dzieła, jego nowości i szerokiej panoramy przedstawionego zagadnienia

Autor prezentuje nie tylko liczne fakty, ale i ich stosunkowo wyważone opinie oraz oceny, zwłaszcza wobec hiszpańskiego komunizmu oraz komunizmu światowego, począwszy od 1930 roku. Praca ta jest zatem także ważnym wkładem w globalne badania nad komunizmem, zwłaszcza w bogactwie jego form i przejawów, rozwarstwionych stosownie do miejsca i okoliczności. Ciekawe są bowiem realia komunizmu w krajach, w których nie był on wiodącym systemem politycznym czy funkcjonował w innych formach politycznych, ale ideowo był jeszcze bardziej radykalnym.

W prezentowanej książce autor przybliży po raz pierwszy tak całościowo obraz sowieckiej i komunistycznej interwencji podczas wojny domowej w Hiszpanii. Wykorzystana dokumentacja ukazuje wręcz detale rosyjskiej strategii, działalności Kominternu i rolę Komunistycznej Partii Hiszpanii już od początku 1930 roku i aż do końca wojny w 1939 roku. Działalność komunistyczna w Hiszpanii miała różnorodne odniesienia do innych państw, nie tylko komunistycznych, np. Meksyk, Polska, USA. W samym łonie partii w Hiszpanii można stosunkowo łatwo wyróżnić pewne okresy czy nachylenia ideologiczno-polityczne. Interesującym jest jak sami komuniści przyczynili się do upadku Republiki, tak to przynajmniej w wielu miejscach sugeruje autor.

Wykorzystanie hiszpańskich i rosyjskich źródeł, zresztą ostatnio opublikowanych, pozwoliło autorowi na nowe podjęcie tego tematu. Np. *Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War*, Edited by R. Radosz, M.R. Habeck, G. Sevostianov (New Haven, London 2001). Dzięki temu autor w znacznym stopniu uzupełnia, a nawet zmienia współczesne rozumienie miejsca Rosji i komunizmu wpisujących się w tamtych czasach w dzieje Hiszpanii. Decyzja Stalina o in-

terwencji w wojnie hiszpańskiej nie była tylko motywowana przeciwstawieniem się generałowi F. Franco i jego ideologii, która była przeciwna demokracji. To było faktyczne pośrednie i dalsze otwarcie II wojny światowej, zdaniem autora. Zatem dochodzi on do nowej wizji cywilnej wojny hiszpańskiej i konkluduje nie tylko, że republika demokratyczna postępowała niedemokratycznie, ale także, że postawa Komunistycznej Partii w praktyce była kontrrewolucyjna. Zatem tak popularyzowana jednoznaczność, np. w Polsce, a nawet w pewnych kręgach w Hiszpanii, zupełnie nie przystaje do realiów coraz bardziej ujawnianych i poznawanych oraz coraz bardziej kompleksowej bazy źródłowej.

Wydaje się, że prezentowane opracowanie jest współcześnie jednym z najlepszych w podjętej tematyce hiszpańskiej wojny domowej. Autor już od dłuższego czasu interesuje się bowiem naukowo tą tematyką i posiada stosunkowo szeroką wiedzę w tym względzie. Można nawet odnieść wrażenie, iż posiada także pewien talent interpretacyjny, co nie oznacza braku obiektywizmu czy trzymania się metodologii badawczej. Jednak pełne i jeszcze głębsze zrozumienie ideologii oraz konkretnego realizmu komunizmu nastęrcza mu pewnych trudności. Nie mając bezpośredniego doświadczenia w tym względzie, nie potrafi wejść w pełni w sferę psychologiczną poszczególnych bohaterów. Tym czasem prezentowane fakty i wydarzenia, w jakimś sensie, dokonywały się jednocześnie we wnętrzu ludzi biorących w nich udział.

Bp Andrzej F. Dziuba

Ks. Jacek Bramorski, *Wyzwalająca moc pokuty chrześcijańskiej. Studium teologicznomoralne*, Bernardinum, Pelplin 2004, ss. 500.

Świadomość błędów i niedoskonałości etyczno-moralnych człowieka jest zawsze obecna w życiu każdej ludzkiej istoty. Oczywiście, można ją taić, można wypierać ze swej świadomości. To są jednak najczęściej znaczące znaki, które zazwyczaj odnosi się do kategorii sumienia, choć często jest ono rozumiane w sposób bardzo zróżnicowany. Ta kategoria także może być różnie uformowana, a nawet może poprawnie zupełnie nie funkcjonować. Mimo wszystko w codziennym życiu ważnym jest jednak odwołanie się do pewnej subiektywnej kategorii wyborów i ocen moralnych. Co więcej, jest to pewne rozeznanie ogólnoludzkie, wpisane w naturę człowieka.

Dopiero w chrześcijaństwie powstaje nowa jakość moralnej oceny ludzkich zachowań i postaw, która w niczym nie pomniejsza rangi sumienia, a raczej nadaje